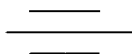

gondolkodását, az együttműködésre való képességét, valamint ösztönzi a tanulót az információk keresésére, feldolgozására.

IRODALOM

1. Čizárová, K.: Geografia vlasti a miestneho regiónu v školskej praxi. In: Geografia, 9. évf., 2001, 3. sz., 126-129 p.
2. Hasprová, M.: Niektoré didaktické prístupy k vyučovaniu mikrogeografie. In: Geografické štúdie Nr. 8: Premeny Slovenska v regionálnom a didaktickom kontexte. Banská Bystrica: FPV UMB, 2001, 336-340 p., ISBN 80-8055-583-4
3. Kancír, J.-Madzиковá, A.: Základy didaktiky vlastivedy. Prešov: FHaPV PU, 2001, ISBN 80-8068-013-3
4. Kosová, B: Humanizačné premeny výchovy a vzdelávania. Banská Bystrica: PF UMB, 1995, ISBN 80-88825-00-8
5. Navratilová, K.-Bujnová, E.-Ivanovičová, J.: Vlastiveda na I.stupni základnej školy (Vybrane kapitoly z didaktiky vlastivedy). Nitra: PF UKF, 2002, ISBN 80-8050-564-0
6. Dombi Mária Adrienn: A projekt módszer mint a tanulói kreativitás fejlesztésének eszköze a biológia oktatásában. Szeged, 2004. (Kézirat)

IMRE RUBENNÉ DR.

főiskolai docens

Nyíregyházi Főiskola, Tanítóképző Intézet

Nyíregyháza

A népnyelv elemei Csibe nyelvhasználatában (Móricz Zsigmond: Csibe novellák)

A novellák főhőse Csibe, tizenéves kültelki árva proletárleány. Nevére nincs konkrét magyarázat. Környezete – Szekér Fábjáné és családja – általában így szólítják. Szekérné gyermekei a *Csibe* megszólításhoz hozzákapcsolják a néni szót, utalva ezzel a közöttük lévő korkülönbségre. Az írói narrációban is gyakran találkozunk a *Csibe* említőnévi formával. A vendégségbe érkező lakatosok a névhez a kisasszony szót társítják: *Csibe kisasszony*. Az írói közlésből kiderül, hogy Csibe valódi keresztnéve Rózsika, de a teljes nevét ő sem adja meg. Szekér Fábjáné, Csibe szállásadónője egyszer a „Rózsika és Rózsika” című novellában, a lány ébresztésekor használja a *Rózsika* megszólításformát, a „Csibe levelei” című novellában pedig Rózsika néven emlegeti. A „Látogatás a múltba” című novellában, amikor Csibe elkerülve a proletár-negyedből, újra meglátogatja szállásadónőjét, a „mamát”, a mama a megszokott forma helyett a *Rózsika* megszólítással él. A *Rózsika*, a *Róza* keresztnév becézett, kicsinyítő képzős alakja jól érzékelteti az idős asszonynak a lány iránt tanúsított megváltozott magatartásformáját. Ezt a megszólításformát alkalmazza még a lány kérője, Tóth János is. A férfi a keresztnév becéző alakjához kapcsolt kisasszony értelmezővel a lány iránt érzett tiszteletét nyomatékosítja: *Rózsika; Rózsika kisasszony; kedves Rózsika kisasszony*.

Származásáról ő maga nyilatkozik Böske barátnőjének: „Látod, én szegény lány vagyok...” (79); vagy egy másik helyen: „Én szegény vagyok. Proli...” (96). A *proletár* szónak ez a szleng ízü becéző származéka 1920 óta mutatható ki nyelvünkben (vö. TESz III. 1976: 293). Szüleit sohasem ismerte, az állam nevelte fel. Az írói közlés szerint Pesten a Rókus kórházban született, de rögtön kiadták dajkaságba egy Pest megyei faluba, ahol egészen tizenhét éves koráig nevelkedett (vö. 142–143). Az „Egy kislány siet a ködön át” című novellában az író a következő gondolatokkal egészíti ki az elmondottakat: „Sehol a világon senkije, aki övé lenne, összes otthona a bérelt ágy. Hányan futnak így a világon, állami gyerekek, akiket csak itt pottyantott az élet s most a papájuk ki? az Állam. A mamájuk ki? az Állam. A nagypapa, nagymama, a nagybácsi, a nagynéni, az unokatestvér és a felmenő és oldalági rokonság, az mind: az Állam. Az állam, akit sose látott, s nem is sejtji, mi az, csak azt tudja, hogy annak nem lehet azt mondani édesapám, édesanyám, nem lehet neki kezét csókolni, nem lehet neki panaszkodni és nem lehet tőle vigasztalást kapni” (104).

Család utáni vágyának, szeretetéttségének a fiatal lány többször is hangot ad. Barátnőjének a következőképp nyilatkozik: „Ha nekem apám volna, én még a lába porát is csókolnám, nemhogy kezét emeljek a kedves szüleimre, akik engem felneveltek. Ez az asszony nem is tudja, mi az, ha valakinek élnek a szülei és gondoskodnak róla. Azt csak én tudom, mi az, mert nekem senkim a világon, aki engem védelmezzon, én csak úgy élek, mint a kivert kutya...” (103). Hasonló gondolatokat fogalmaz Icutnak, a szállásadónő lányának: „látod, én megcsókolnám a kezét, ha élne az én anyám, ha mindennap megverne is” (43). Tóth Janinak, a kérőjének pedig arról mesél, hogy szeretné a rokonait felkeresni: „ha nekem élne az édesapám, meg az édesanyám, meg lenne rokonom, én boldog lennék, és én bizony legelőször szeretnék elmenni a Tisza mellé abba a faluba, ahol édesapám született, mert tiszta lehetetlenség, hogy ott ne legyen valami rokonom” (62). Egyik alkalommal egy ismeretlen nevű fiatalemberrel folytatott beszélgetésekor füllenteni próbál, s azt hazudja, hogy tősgyökeres pesti lány. A szavai, a hanghordozása és a beszédmodora azonban elárulják vidéki származását. „Hogy lehet, hogy egy pesti lány ennyire otthoni, falusi ízü?” (17); „Váratlan a hang, a szó, a modor. Ősi, egyéni, saját” (uo.). Tanult, okos lánynak akar mutatkozni a fiatalember előtt, ezért azt állítja, hogy „négy polgárit és három tanítóképzőt” végzett. Megnyilatkozásai azonban műveletlenségről árulkodnak, s ezt a fiatalember is észreveszi.

Csibe életkorát tekintve még nagyon fiatal, mindössze tizenkilenc éves. Ezt a tényt is maga a lány közli a mamával folytatott beszélgetésekor: „Még csak tizenkilenc éves vagyok, de már eleget szenvedtem” (44). Csibe vidéken, egy Pest megyei faluban nevelkedett évekig, ott tanult meg beszélni. A falun töltött évek nem múlnak el nyomtalanul, éreztetik hatásukat a szereplő nyelvhasználatában. Dénes Szilárd, a novellák korabeli méltatója így jellemzi Csibe nyelvét: „Törül metszett népies nyelvi készséggel jön új környezetébe” (DÉNES 1949: 298). Ez a vidéken szerzett nyelvréteg képezi Csibe nyelvének alapját, s erre rakódik a pesti munkáscsalád nyelve és a szleng. A szereplő nyelve tehát a népnyelv és a városi nyelvváltozat elemeinek ötvözete. Inkább általános, népnyelvre általában jellemző formákkal él, mint egyetlen konkrét nyelvjárás jellemzőivel. Ez az, amit BÁRCZI nyelvjárási koinénak nevez (vö. BÁRCZI 1956/1980: 235). Csibe tájnyelvi kiejtésének érzékeltetésére legtöbbit Móricz a saját nyelvjárásából, a szamosháti tájnyelvből merített. Az író ezt a nyelvjárást ismerte legjobban, nyelvjárás tanulmányában ezt elemezte tüzetesen, így érthető, hogy ezt használja fel a szereplő nyelvi jellemzésére. A nyelvjárási jelenségek a nyelvhasználat különböző szintjein jelennek meg: hangtani, alaktani, szótlani és mondattani sajátosságok különíthetők el.

A hangtani sajátosságok közül „az állandó *l* + dentális mássalhangzó-kapcsolatban szinte az egész nyelvterületen elterjedt az *l* kiesése és a megelőző magánhangzó megnyúlása” (KÁLMÁN 1977: 34). A *l* kiesésével fellépő pótlónyúlás jelensége a következő szavak esetében figyelhető meg Csibe beszédében: *vót*, *vóna* (2), *zód* (1), *zódséget* (1).

A zártabbá válás jelensége érvényesül a következő szavakban: *osztán* = 'azután' (2); *csuda* = 'csoda' (2). Illabiális ejtés figyelhető meg a *vetkezni* = 'vetközni' szó esetében.

A *v*-tövíű igék egyes szám harmadik személyű alakjában „nyugaton kb. a palóc típusú területekig, ill. a Tiszáig bizonyos terület, illetőleg a morfémákra jellemző ingadozással, *j*, *l* vagy *n* végződés jelenik meg” (IMRE 1971: 306). A *j* mássalhangzós toldalékok előtt is szerepel. Csibe a *hív* és a *szív* ige alakját képezi *j*-vel: *híjják* (3), *elhíjja* (1), *híjtál* (1), *megszíjtam* (1).

„A mássalhangzó utáni *-i* sok gyakran használt szóban a nyelvterület nagy részén lekopott...” (KÁLMÁN 1977: 47). Erre példa a *mer* = 'mert' (1) szóalak használata és az *-ért* rag *-ér* alakja: *mér* = 'miért' (2); *azér* = 'azért' (1).

A már határozószó ejtésében két alak váltakozik: *mán* (1); *má* (2).

Találunk példákat az összérántás jelenségére is. Ilyenkor a szereplő alakrövidüléssel formákat alkalmaz: *mér* = 'miért' (2); *mért* = 'miért' (11); *tán* = 'talán' (2).

Az *ez*, az *az* mutató névmás is rövidebb, mássalhangzó nélküli alakjában jelenik meg Csibe beszédében: „Hát *e* meg kicsoda?” (24); „*E* nem elég?” (62); „*E* jó” (130). A *-val*, *-vel* ragos alakok is ebből formálódnak: *avval* eldicsekedett; *avval* sem törődöm.

Gyakori Móricznál a betűnépiesség alkalmazása. A vizsgált szövegben erre fordul elő a legtöbb adat: *ekszpresszel*, *tuggya* (2), *jóéccakát*, *mennyünk*, *uccába* (2), *mégeccer*, *haggya*, *eregy* (2), *mingyár*, *mongya* (3), *éccaka* (5), *aszongya*, *aggyál*, *asse*. A köznyelvi kiejtés mód írásbeli tükröztetése tájnyelvi hatást sugall, népnyelvi illúziót kelt.

Az *alaktani sajátosságok* közül a határozóragok esetében a *-ban*, *-ben* alakváltozat szinte az egész nyelvterületen egybeesik a *-ba*, *-be* ragokéval. A nyelvatlasz is bizonyítja, hogy ez szinte a teljes magyar nyelvterületen így realizálódik. Csibe felváltva használja a táji és köznyelvi formát. A tájnyelvi hol? irányú alakváltozatra a következő példákat találtam: *kalapba járt*, *koronába sose*; *mibe vónék*; *ebbe igazat mondott*; *aludja ki magát az ágyamba*; *megszülett Jeruzsálembé*; *kis korába verte*; *huszonhat éves korba férjhez menni*; *voltam kimenőbe*; *voltam moziba*; *egymással szembe vannak*, *ebbe a gyereke*. A köznyelvi formák a következők: *városban*, *gyárban* (4), *ruhaházban*, *csárdában*, *házban* (2), *teherben*, *gyereken*, *szobában* (2), *filmben*, *hivatalban*, *a Vak Macskában*, *Állam Ruhaintézetben*, *büfében*.

A honnan? kérdésre felelő határozóragok tipikus realizációja a *-bul*, *-büil*; *-rul*, *-rül*; *-tul*, *-tüil* (vö. IMRE i.m. 363). Erre azonban csak három példát találtam Csibe beszédében: *mibüil*, *intézetbüil*, *rendőrtüil*. A többi esetben a szereplő a köznyelvi változatot használja: *gyárból* (2), *mulatságból*, *miből* (2), *bőrömből*, *abból*, *szájából* (2), *életből*, *szívemből*, *ebből*, *fejéből*, *marárol*, *Budáról*, *emeletről*, *attól* (2), *munkától*, *kísértettől*, *magamtól*, *mitől*, *ettől*, *világtól*.

A *-hoz*, *-hez*, *-höz* rag esetében a lány mindig a köznyelvi formát alkalmazza: *úrhoz*, *férjhez* (4), *kihez*, *mihez*, *fiúhoz*, *falhoz*, *veréshez*, *ahhoz*, *orvoshoz* (2), *valakihez*, *emberhez*.

Az *-ért* rag *-ér* változatban csak elvéve fordul elő Csibe szóhasználatában: *mér* = 'miért' (2); *azér*. Inkább a köznyelvi változat dominál beszédében: *mennyiért*, *pengőért*, *azért* (2), *mosásért*, *bútorokért*, *gyerekért*.

Az igeragozás terén Csibe az *ikes* igéket gyakran iktelenül ragozza: *lakok*, *házasodok*, *emlékszek*, *törődök*, *gyanakszok*. Ugyancsak Csibe iskolázatlanságára utal, amikor a kijelentő mód tárgyias ragozása igealak helyett felszólítót használ több esetben: „*Na lássa*, most ebbe igazat mondott” (27); „*Na lássa*, még csak egy ujjnyomat sincs a kezén a munkától” (uo.);

„Majd meglássa, hogy egyszer én is tiszta leszek maga előtt” (45); „Lássa, ez a különbség, hogy én illet nem is gondolok” (59); „Lássa, azt mondom neki, én meg úgy gondolom...” (62); „Lássa apukám, ez olyan szegény” (131); „Lássa mama, ha el nem megyek, én is halálíg így élek” (160). Egy-egy példa a szomszédasszony és Tóth Jani, Csibe kérőjének a beszédében is előfordul: „Lássa, milyen szegény lettem” (68); „...mert lássa, az én szüleim soha nem tettek félre egy fillért sem” (61). Egyéb suksükölő alakot nem találtam. Egy esetben Csibe az *elkésik* igen nem megfelelő vonzatát használja: „Ne bókoljon, attól elkésitt” (26). A Magyar Értelmező kéziszótár a szónak ilyen vonzatát nem ismeri. Helyette: *elkésik valamiről*. Szatmári jelenség az *l* végű igék kötőhangzós ragozása. Erre két példát találtam Csibe nyelvhasználatában: *szólani, szólottam*.

Több nyelvjárásban, „valamint a familiárisabb köznyelvben is gyakori az *-i-* az irodalmi *-é-* helyén: *kezeit, kezibe*” (KÁLMÁN 1977: 53). Csibe is használ ilyen formákat: *zsebit, szemit* (45). Gyakori szólása: „Az anyja szemit”. Egy esetben Csibe az egyes szám harmadik személyű birtokos személyjel *-je* alakját használja: *természetje*.

Szótani szempontból főleg alakú tájszavakkal találkozunk: *avval* = 'azzal' (2); *azér* = 'azért'; *csuda* = 'csoda' (2); *e* (mutatószó: „E nem elég?”); *híjják* = 'hívják'; *kajtat* = 'kószál' (az ÚMTsz. ebben a jelentésben valódi alföldi tájszóként tartja számon); *krumplikása* = 'hagymás zsírral ízesített, babbal kiverett tört krumpli'; *mán* (1), *má* (2) = 'már'; *megszívtam* = 'megszívtam'; *mer* = 'mert'; *mér* = 'miért' (2); *mért* = 'miért' (11); *mink* = 'mi'; *osztán* = 'azután' (2); *szólani* = 'szólni' (2); *tán* = 'talán' (2); *vetkezni* = 'vetközni'; *vikszel* = 'viaszos kenőccsel, kefével fényesít'; *vót, vóna* = 'volt, volna' (2); *zöd* = 'zöld'; *zödség* = 'zöltség'.

A mondattani sajátosságok közül népnyelvi jelenségnek tekinthetjük a *kell* + infinitívusos szerkezetek esetén a személyragtalan igenév használatát. A köznyelvi norma ilyenkor személyragos igenevet használna. A következő példákat találtam Csibe nyelvhasználatában: „úgy el voltam foglalva a takarítással, mert már reggel hajnalban *fel kellett kelni* és egyedül *kellett kitakarítani* a kis ebédlőt, székeket *kihordani*, szőnyegeteket *felszedni, porszívózni...*” (57); „odacsapott a szájbüz és *el kellett fordítani* a szememet” (60); „Könnyű a bácsinak, mert biztosan nem *kell* a piacon *venni* a zödséget” (81).

A inkongruencia jelensége is előfordul Csibe nyelvjárásában. Ilyen egyzetetés nélküli alakot mindössze egyszer használ: *az összes vendégek*.

Sokfelé, ha az igekötős igét folyamatossá akarják tenni, akkor az igekötőhöz hozzáteszik a *felé* határozószót (vö. SEBESTYÉN 1956: 35–51). Az író kétszer a cselekvés kezdetére utal: *jött kifelé, jövőnk kifelé*. Csibe a cselekvés folyamatosságát fejezi ki: *néz kifele* (2).

Már DÉNES SZILÁRD, Móricz Zsigmond korabeli méltatója megjegyze: „Gyakran olvassuk Móricznál a célt jelölő *minek* alakot okhatározói értelemben” (DÉNES 1949: 298). Ezzel a kérdőszóval is találkozunk beszédében: „*Minek* féljek én a rendőrtől?” (19); „*Minek* néz úgy, mint egy gesztenyesütőné?” (112).

Hasonlóan népies hatást kelt a tárgyat jelölő mit kérdő névmás okhatározói értelemben való használata. Csibe két alkalommal ezt is használja: „*Mit* bántja azt a szegény gyereket, veri még a sors eleget” (43); „*Mit* öljem magam érte?” (119).

Sajátos népnyelvi jelenség a *hozzáfog* ige főnévi igenévi vonzata. A legtöbb példa Móricz narrátori szövegében fordul elő: *hozzáfogott főzni; hozzáfogtak dalolni; hozzáfogott megbeszélni; hozzáfogtak sutogni; hozzáfogott csomagolni*. Két alkalommal Csibe is alkalmazza: *hozzáfogtam írni; hozzáfogtam pisznogni*.

A népnyelvre jellemző a *hát* határozószós mondatindítás is (vö. ÉKsz. 523). A szereplő gyakran él vele. Előfordul kérdést bevezető szóként: „*Hát* e meg kicsoda?” (24); „*Hát* akkor,

miből fizeti ki a mamának az ágyat?” (27); „*Hát* hány éves a Jani?” (36); „*Hát* maga azt honnan tudja?” (132); „*Hát* ez mi?” (153); „*Hát* a papa, hogy van?” (154). A határozószó nyomatékosíthatja a kérést, felszólítást: „*Hát* akkor menjünk, ne töltsük az időt” (36); „*Hát* vegyél” (uo.); „*Hát* akkor kérje meg a méltóságos asszonyt...” (63); „*Hát* idehallgasson nagyságos asszony” (133). Utalhat az összegzés bevezetésére: „*Hát* akkor kiütött a fekete vér” (141). A legtöbbször töltelékszóként van jelen a mondatokban, a szereplő ennek a szónak a beiktatásával időt nyer gondolatainak kifejtésére: „*Hát* megmondtam neki, hogy nekem a havi fizetésem negyven pengő” (61); „*Hát* a gyomorjani megőrül, hogy őszinte voltam” (uo.); „*Hát* én ezeket nem becsülöm másnak, mint kétszínű társaságnak” (134); „*Hát* én édes apukám, még ilyen társaságot nem láttam” (uo.).

A *jaj* indulatszóval való mondatkezdés is jellemzője a népi elbeszélő stílusnak. Csibe beszédében erre is találunk példákat. Az indulatszó kifejezhet elismerést: „*Jaj*, megelőztél kis pofám, *jaj* de gratulálok” (32). Tetszését nyilvánítja ki a következő mondatokban: „*Jaj*, te Rózi, de szép neve van, éppen férjnek való neve” (33); „*Jaj* de gyönyörű, mama, mama, egy ilyen sapkát szeretnék” (34); „*Jaj* de gyönyörű és milyen olcsó volt...” (uo.). Örömet érzékelteti: „*Jaj* de jó, hogy ma jöttél, Rózsikám” (32). Csibe gyerekek iránt érzett aggodalmára is utal: „*Jaj*, mama, nem sajnálja?” (156). A kétségbeesés, aggodás kifejezésére a szomszédaszony nyelvhasználatában is akad példa: „*Jaj* istenem, hova?” (52); „*Jaj* istenem, ezt nem hittem volna soha...” (53). A vendég Rózi sajnálkozását fejezi ki ezzel a szóval: „*Jaj*, istenem, már menni kell a minisztériumba” (36).

A Nyelvművelő kézikönyv egy kissé népies hangulatúnak tekinti a mellérendelt és a toldásszerűen használt mondatok kapcsolására szolgáló megkötőszót is (vö. NyKk. I. 1983: 569). Csibe megszólalásaiban erre is található példa: „*Meg* hány lovam, tehenem, marhám?” (40); „*Meg* hány autóm van, *meg* hány garázsom, *meg* hány sofört tartok?” (uo.); „*Meg* katona vótam-e?” (41); „*Meg* hány kávéházam van?” (uo.); „*Meg* nem is megyek férjhez soha” (44); „*Meg* itt soha nem is tudtam volna elkészülni a vizsgára” (157).

S végül érdemes megemlíteni az *osztán* határozószó sajátos, kötőszó jellegű használatát. A köznyelvi *azután* szó népies alakváltozata a mondatokban töltelékszó szerepét tölti be, elmaradása nem változtatja meg a mondat értelmét. Erre szintén Csibe beszédében találunk példákat: „No, menjen, *osztán* feküdjön le!” (27); „*Így osztán* elmentünk sétálni” (58); „*Akkor osztán* ott ültünk a Halló-büffében [!sic]” (59).

Az indulatszós vagy határozószós mondatkezdő formulák érzelmi töltésükből eredően tökéletesen tükrözik a szereplő érzelm- és gondolatvilágát. Ezek mellett érdemes megfigyelnünk a szereplő egyéni beszédmódját is. Csibe állandó szavajárása: az *anyja szemit* (vö. az első találkozás említésénél). A környezet általában meghökkenve fogadja ezt a sajátos kifejezést. DÉNES SZILÁRD a novella ismertetésekor a következő megjegyzést fűzi hozzá: „Nyilvánvalóan falun használatos eufémizmussal van itt dolgunk. Ottani környezetében mondhatták ezt: *az anyja szentjit* helyett” (DÉNES 1949: 298). Csibe tehát valószínűleg előző falusi környezetében sajátította el, s hozta magával a fővárosba. Csibe a leggyakrabban csodálkozás esetén használja ezt a szólást. Ilyen jelenet, amikor az idegen fiatalember azt feltételezi, hogy Csibének szeretője van: „*Az anyja szemit*” (22). Az írói narráció is ezt erősíti: „És oly csodálkozás van az ártatlan szemében, hogy el kell hinni” (22). A falusi szokatlan környezet szintén ámulatba ejti a kislányt, s minden furcsaságnak ezzel a kifejezéssel ad hangot: cseréptányérok a lakásban (77), sár a faluban (76), a húsleves íze, a fejés (81), a trágyahordás (97), a barátnője gazdagsága (88). Hasonló módon csodálkozik, amikor felfedezi, hogy a szomszéd éjszaka költözködik: „*Az anyja szemit*, most hurcolkodnak éjfél után, amikor mindenki alszik” (127). és kocsit tud

szeretni éjszaka: „Az *anyja szemit*, hát lehet kocsit kapni éjfél után” (128). Meglepődik, amikor a szomszédasszony pletykát terjeszt róla (69); vagy amikor ebédre a mama semmit sem főz (114); s végül, amikor a mama már nem meri tegezni őt (152). Ha zavarba jön, szintén használja: „Az *anyja szemit*. Rendőrfelügyelő” (19); „Az *anyja szemit!* Miket kér?” (20). A bolti csengő hangjától megijedve, így kiált fel: „Az *anyja szemit*, egész megijedtem” (98). Sértődöttségét is ezzel a kifejezéssel emeli ki: „de mért vagyok én kisasszony, az *anyja szemit*: én a bohóc angyal vagyok” (110). Amikor nem érti a statisztikai űrlap kitöltését, így szólal meg: „Az *anyja szemit*, hogy mi vagyok?” (40). Elkeseredésében szintén használja ezt a kifejezést: „Sehol sincs, az *anyja szemit*, csak harmadik díjat nyertem” (144). Elismerését hasonló módon érzékelteti: „Az *anyja szemit*, milyen ravaszok” (128). Az eredményt Krisztus megszületésével állítja párhuzamba a következő szólásban: „Az *anyja szemit*, megszületett a gyerek Jeruzsálemben?” (38). Indulatos beszédében mérgét ezzel erősíti: „Úgy lehajítom az ötödik emeletről, hogy mind a két szemére megsántul. Az *anyja szemit!*” (69); „Az *anyja szemit*, én nem vagyok kíváncsi, maga micsoda, kecske-é, vagy kappan?” (110); „kiszámítottam, hogy kilenc pengőmnek kell lenni, kilencig csak tudok számolni. Az *anyja szemit...*” (117). Egyéni véleményének nyomatékosítására is alkalmazza: „Az *anyja szemit*, azt hiszi, az valami lilium?” (62); „Az *anyja szemit*, attól élhetett volna, de azt megmondom, hogy velem nem” (64). Célkitűzéseinek megfogalmazását szintén ezzel a szóval hangsúlyozza: „Színész nő leszek, az *anyja szemit!*” (104); „Én is megyek veletek. Az *anyja szemit!*” (105).

A fentiek alapján Csibe ezt a népies ízű szólást különböző érzelmeinek – csodálkozásának, meglepődésének, zavarának, sértődöttségének, elkeseredésének, elismerésének, indulatának – kifejezésére és gondolatainak, akaratának nyomatékosítására használja.

Összefoglalva: A fentiekben vizsgált nyelvjárási jelenségek és a népi elbeszélő stílus jegyei azt mutatják, hogy a faluról Pestre felkerülő lány nem felejtette el nyelvjárását, sok-sok vonását örzi még. Hiába akar pestinek látszani, népies beszédmódja egy pillanat alatt elárulja társadalmi hovatartozását és műveltségének a fokát.

IRODALOM

- Bárczi Géza 1956/1980 = *Nyelvjárás és nyelv*. In: A magyar nyelv múltja és jelene. Gondolat Kiadó, Bp. 225–237.
- Dénes Szilárd 1949 = *A galamb papné, Csibe*. Magyar Nyelvőr, 296–299.
- ÉKsz. Magyar értelmező kéziszótár 1978 = Juhász József, Szőke István, O. Nagy Gábor, Kovalovszky Miklós (szerk.): Akadémiai Kiadó, Bp.
- Imre Samu 1971 = *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Akadémiai Kiadó, Bp.
- Kálmán Béla 1977 = *Nyelvjárásaink*. Tankönyvkiadó, Bp.
- Móricz Zsigmond: *Csibe*. Athenaeum Kiadó, 1948.
- Nyelvművelő Kézikönyv I-II. 1983. 1985 = Főszerkesztő: Grétsy László és Kovalovszky Miklós. Akadémiai Kiadó, Bp.
- Sebestyén Árpád 1956 = *A -fele toldalék számosháti használatának és jelentésfejlődésének kérdéséhez*. Magyar Nyelvjárások 3: 35–51.
- TESz. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1967–1976. Akadémiai Kiadó, Bp.
- Új magyar tájszótár I-III. 1979–1992 = Főszerkesztő: B. Lőrinczy Éva. Akadémiai Kiadó, Bp.